

Veřejný ochránce práv v ČR

(projekt)

Zpracovala: Lucie Vlčková

Ročník: Sexta 2018/2019

Zadala: Mgr. Petra Quirenzová

Konzultant: Mgr. Ing. Vlastislav Vlček, MBA

Datum odevzdání: 26. 9. 2018

Obsah

ÚVOD	3
1 OMBUDSMAN	4
1.1 Obecná charakteristika veřejného ochránce práv	4
1.2 Působnost	4
1.3 Činnost veřejného ochránce práv	5
2 HISTORIE	6
3 SOUČASNOST	7
4 PŘEDSTAVITELÉ	8
4.1 JUDr. Otakar Motejl.....	8
4.2 JUDr. Pavel Varvařovský.....	8
4.3 PhDr. Anna Šabatová	9
5 UPLATNĚNÍ KOMPETENCÍ OCHRÁNCE V PRAXI	10
5.1 Chybně přiznaný invalidní důchod (sp. zn. 4344/2017/VOP)	10
5.2 Kouření ve věznicích (sp. zn. 477/2018/VOP)	10
5.3 Návrat do dětského domova (sp. zn. 15/2017/VOP).....	11
6 ZÁVĚR	12
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	13

Úvod

Cílem tohoto projektu je představit úlohu veřejného ochránce práv ČR, dále jeho možnosti a uplatnění v praxi, a to nejenom v teoretické části, ale také na jednotlivých kauzách z praxe.

Tento projekt se věnuje tématu veřejný ochránce práv ČR. Práce je členěna do pěti kapitol. V první kapitole je obsažena o obecná charakteristika veřejného ochránce práv a dále o jeho působnosti a činnosti. Druhá kapitola je zaměřena na historii a vznik úřadu veřejného ochránce práv. Ve třetí kapitole je pak analyzována současnost tohoto úřadu. Čtvrtá kapitola pak dále představuje tři konkrétní představitele od doby vzniku až po současnost úřadu veřejného ochránce práv. V poslední páté kapitole se dočteme o konkrétním uplatnění kompetencí veřejného ochránce práv. V této závěrečné kapitole jsou kauzy analyzovány autorkou.

K vypracování tohoto projektu byl použit počítačový právní program Aspi, ze kterého byla čerpána zákonná ustanovení potřebných k tomuto projektu. Dále byla také použita kniha od nynější ochránkyně PhDr. Anny Šabatové s názvem Ombudsman a lidská práva a také byly použity dva internetové zdroje a to *zakonyprolidi.cz* a *ochrance.cz*.

1 Ombudsman

Následující kapitola se zabývá obecnou charakteristikou, působností a činností ombudsmana. V České republice se úřad ombudsmana oficiálně podle platné legislativy nazývá Veřejný ochránce práv. Pojem ombudsman se používá spíše v zahraničí.

1.1 Obecná charakteristika veřejného ochránce práv

V České republice vznikl úřad veřejného ochránce práv na konci roku 1999. Jeho působnost je upravena zákonem č. 349/1999 Sb. ze dne 8. prosince 1999 o Veřejném ochránci práv. Zákon v § 1 definuje, že „*veřejný ochránce práv (dále jen "ochránce") působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod* „

Ochránce je volen Poslaneckou sněmovnou na funkční období šesti let a může být zvolen pouze na dvě za sebou jdoucí funkční období a je jeho povinností vykonávat funkci nestranně a nezávisle. Za výkon funkce odpovídá Poslanecké sněmovně. Kandidáty na ochránce navrhuje prezident České republiky a Senát, z nichž každý navrhuje po dvou kandidátech a shodné návrhy jsou přípustné. Ochránce má také ze zákona zakázáno být členem politického hnutí či politické strany, dále nesmí vykonávat funkci prezidenta republiky, poslance, senátora, soudce či jinou činnost ve veřejné správě. Ochránce může být odvolán z funkce v případě poruše-li zákon a vykonává činnost ve veřejné správě, dále také může být odvolán Poslaneckou sněmovnou anebo může z funkce odstoupit pokud doručí předsedovi Poslanecké sněmovny písemné prohlášení o tom, že se funkce dobrovolně vzdává (Zákon č.349/1999 § 2).

1.2 Působnost

Působnost ochránce se vztahuje na ministerstva a jiné správní úřady s působností po celém území státu, správní úřady, Českou národní banku, Radu pro rozhlasové a televizní vysílání, orgány územních samosprávných celků, Policii České republiky, Armádu České republiky, Hradní stráž, Vězeňskou službu České republiky, ochrannou a ústavní výchovu a veřejné zdravotní pojišťovny. Ochránce provádí systematické návštěvy míst, kde se nacházejí osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytované péči, s cílem

posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským a ponižujícím zacházením anebo jiným špatným zacházením. Jeho působnost se však nevztahuje na Parlament, prezidenta republiky, vládu, na Nejvyšší kontrolní úřad a v poslední řadě na soudy a také nemůže nahrazovat činnost těchto orgánů a nemůže měnit či rušit jejich rozhodnutí. Při zjištění pochybení může od úřadů či institucí požádat o nápravu (Zákon č. 349/1999 § 1).

1.3 Činnost veřejného ochránce práv

Ochránce může jednat na základě podnětu, který vznesl právnická či fyzická osoba a podnět je adresovaný ochránci, dále může jednat na základě podnětu, který byl adresován senátorovi či poslanci, který podnět předá ochránci. Ochránce může také jednat z vlastní iniciativy, v případě důvodného podezření. Ochránce má právo podnět odmítnout, a to v případě, že je neopodstatněný nebo se týká věci kterou již dříve projednával a opakovaný podnět od stěžovatele nepřinesl nové zkušenosti. V případě, že ochránce odmítne podnět od stěžovatele, musí ho písemně vyrozumět o odmítnutí podnětu (Zákon č.349/1999 § 9).

2 Historie

V prosinci 1990 byl v České republice schválen zákon č. 540/1990 Sb. o Generálním inspektorovi ozbrojených sil, čímž vznikla první instituce ombudsmanského typu. Instituce však neměla dlouhého trvání, protože nedošlo k ustanovení Generálního inspektora z důvodu, že se tehdejší poslanci, kteří měli inspektora volit, nemohli shodnout na jedné pro všechny přijatelné osobě. Tato instituce by se tedy dala považovat za jakéhosi předchůdce veřejného ochránce práv.

První návrh zákona o zřízení veřejného ochránce práv byl navrhnut roku 1992 a trvalo zhruba 7 let, než byl tento zákon schválen a na konci roku 1999 tak vznikla instituce, která dostala oficiální název veřejný ochránce práv. Zákon o této instituci č. 349/1999 Sb. vstoupil v platnost 30. prosince 1999 a nabyl účinnosti 28. února 2000. Ke vzniku ochránce na území České republiky přispělo hned několik faktorů. Jedním z hlavních důvodů byla změna politického systému v České republice z listopadu 1989 a následné formování právního systému v principech demokracie a právního státu. Vznik a právní ukotvení ochránce nebylo příliš snadné, a to především kvůli rozdílným názorům tehdejší politické scény, která byla rozdělena do dvou skupin, a to na zastánce a odpůrce. Odpůrci zmiňovali obavy, zda instituce skutečně dokáže přinést očekávané jednání a obávali se, zda nedojde k přeorganizovanosti systému a duplicitě působností a pravomocí. Od prvotní myšlenky, tedy od roku 1989, k realizaci uběhlo přibližně 10 let a v plné a pravé podobě začal ochránce fungovat až na začátku roku 2000 (Šabatová 2008).

Od vzniku instituce veřejného ochránce práv měla Česká republika celkem tři ochránce, z nichž první byl JUDr. Otakar Motejl, druhým byl JUDr. Pavel Varvařovský a třetí a zároveň nynější ochránkyně je PhDr. Anna Šabatová. Těmto představitelům se dále věnuje kapitola představitelé.

3 Současnost

Kapitola v této části ukazuje současnou působnost veřejného ochránce práv a obsahuje statistiky o podnětech, které byly doručeny ochránci roku 2017 a 2018. Byly vybrány statistiky z roku 2018 z důvodu, že se jedná o aktuální data o podnětech a šetření ochránce a pro srovnání byly dále vybrány statistiky z roku 2017 pro srovnání minulosti a přítomnosti.

Ochránci bylo ve druhém čtvrtletí roku 2018 doručeno celkem 2160 podnětů, což je o 169 více než ve stejném období roku 2017. Na ochránce se dále obrátilo 1482 osob, což je o 107 osob více než v loňském roce. Nejvíce podnětů se týkalo sociálního zabezpečení (469 podnětů), dále byla hojně zastoupena oblast stavebního řízení a územního plánování a dále vězeňství, policie a armády (135 podnětů). Ve srovnání s rokem 2017 došlo pouze k navýšení počtu podnětů, a i v tomto roce se nejvíce podnětů týkalo sociálního zabezpečení (399 podnětů). Ve druhém čtvrtletí roku 2018 uskutečnil ochránce 9 systematických návštěv zařízení, v nichž se mohou nacházet nebo nacházejí osoby omezené na svobodě (vězení, vazby atd.), aby se tak předešlo nelidskému zacházení či jinému spatnému zacházení. Ochránce také v oblasti sledování zajištění cizinců a výkonu správního vyhoštění provedl 2139 rozhodnutí. Tyto statistiky prokazují, že instituce ochránce je nedílnou součástí společnosti a také že tato instituce zacelila mezery ve státní správě. Všechna tato výše zmíněná rozhodnutí provedla současná ochránkyně PhDr. Anna Šabatová (Aspi 2018).

4 Představitelé

Tato čtvrtá se zabývá představiteli veřejného ochránce práv od vzniku této instituce až po současnost. Od vzniku instituce měla Česká republika celkem tři ochránce, z nichž první byl JUDr. Otakar Motejl, druhým byl JUDr. Pavel Varvařovský a třetím a zároveň nynější ochránkyní je PhDr. Anna Šabatová.

4.1 JUDr. Otakar Motejl

První ochráncem byl JUDr. Otakar Motejl (10. 9. 1932 - 9. 5. 2010). JUDr. Otakar Motejl studoval práva na Univerzitě Karlově v Praze a po ukončení studia vykonával advokátní praxi v Bánské Bystrici a od roku 1958 působil jako advokát v Kladně a později také v Praze. Poté v letech 1966-1968 současně pracoval jako vědecký pracovník Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti. Následně byl zvolen roku 1968 soudcem Nejvyššího soudu v Praze a o dva roky později odešel od Nejvyššího soudu a opět začal pracovat jako advokát. Jako ochránce působil dvě volební období. První funkční období působil od 18. 12. 2000 do 18. 12. 2006 a druhé období působil jako ochránce od 19. 12. 2006 do 9. 5. 2010. Během svého druhého období však zemřel, a tak působil pouze 4 roky namísto 6 let. Jeho nástupcem se stal JUDr. Pavel Varvařovský (JUDr. Otakar Motejl – první český veřejný ochránce práv 2018).

4.2 JUDr. Pavel Varvařovský

Druhým ochráncem byl JUDr. Pavel Varvařovský (16. 10. 1945). JUDr. Pavel Varvařovský vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Své studium zde ukončil roku 1968 a roku 1973 na této fakultě získal doktorát v oboru správního práva. Po svém studiu v Praze absolvoval vojenskou službu a poté pracoval jako podnikový právník v Moravských vinařských závodech v Mikulově. Na začátku roku 1992 složil JUDr. Varvařovský justiční zkoušky a v září téhož roku byl jmenován soudcem Nejvyššího soudu České republiky. Roku 1994 byl navržen na funkci soudce ústavního soudu JUDr. Motejlem a 29. 3. 1994 byl do této funkce jmenován tehdejší prezidentem Václavem Havlem. Po ukončení svého desetiletého období odešel do důchodu. V srpnu 2010 byl po smrti svého předchůdce JUDr. Motejla zvolen druhým českým ochráncem. Jako ochránce působil jedno volební období a to od 13. 9. 2010 do 20. 12. 2013. Jako ochránce působil tedy pouze 3 roky namísto 6 let. Z funkce ochránce odstoupil

z osobních důvodů a jeho nástupcem se stala PhDr. Anna Šabatová (JUDr. Pavel Varvařovský – veřejný ochránce práv 2018).

4.3 PhDr. Anna Šabatová

Třetí a zároveň nynější ochránkyně je PhDr. Anna Šabatová (23.2. 1951). Roku 1969 začala studovat filozofii a historii na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Studium z politických důvodů dostudovat nemohla. Poté pracovala jako úřednice a později začala pracovat i manuálně. Následně začala studovat na Karlově Univerzitě, na které roku 1996 úspěšně absolvovala magisterské studium. Absolvovala také doktorandský program teorie práva na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V letech 2001-2007 působila jako zástupkyně ochránce a později v letech 2008-2014 vyučovala lidská práva na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Na začátku svého působení na Filozofické fakultě napsala knihu Ombudsman a lidská práva. Ve funkci ochránkyně je od 18. 2. 2014. Ve funkci ochránce by měla působit do roku 2020 (PhDr. Anna Šabatová – veřejná ochránkyně práv 2018).

5 Uplatnění kompetencí ochránce v praxi

Tato závěrečná kapitola obsahuje tři již vyřešené kauzy a jejich analýzy. Kauzy byly vybrány z toho důvodu, že všechny tyto kauzy řešila současná ochránkyně PhDr. Anna Šabatová a každá z těchto kauz je z jiného prostředí. Tato zkušenost poukazuje na různorodost práce ochránce. Všechny tyto kauzy řešil ochránce na základě podnětu od stěžovatele.

5.1 Chybně přiznaný invalidní důchod (sp. zn. 4344/2017/VOP)

Na ochránkyni se obrátil těžce nemocný muž se stížností, že od státu dostává nižší invalidní důchod, než by měl dostávat. Od dětství byl muž vážně tělesně i psychicky nemocný. V 16 letech mu bylo oznámeno, že vyléčení nelze očekávat. Po marných pokusech najít si zaměstnání, požádal muž o invalidní důchod, tak ale učinil až v roce 2007. Tohoto roku mu byl přiznán tak zvaný částeční invalidní důchod ve výši 2 500 Kč. Po zhoršení jeho zdravotního stavu byl roku 2008 posudkovou lékařkou uznán plně invalidním, avšak s důchodem pouze 2 900 Kč. Muž se proto s podnětem obrátil na ochránkyni, která šetřením zjistila, že došlo k pochybení posudkové lékařky, která si nevyžádala předchozí dokumentaci muže, ačkoli má lékařka povinnost vyžádat si předchozí dokumentaci a neučinila tak, tím pádem neurčila správnou dobu vzniku částečné invalidity a stát tak vymezil muži špatný invalidní důchod. Chyba však nemusela vzniknout pouze na straně posudkové lékařky, ale také na straně muže, který měl lékařku informovat, že se již v minulosti léčil, na druhou stranu jedná se o postiženého muže a lékařka mohla předpokládat, že ji muž není schopen plně informovat o jeho předchozím léčení. Z později dohledané lékařské dokumentace tak vyplynulo, že muž se psychiatricky léčí už od roku 2000, tudíž muž byl částečně invalidní už od roku 2000 a plně invalidní od roku 2008. Muži byl následně přiznán invalidní důchod ve výši 12 000 Kč a muži bylo muži vyplaceno odškodné ve výši 1 030 000 Kč. Ochránkyně ocenila, že ČSSZ (Česká správa sociálního zabezpečení) reagoval ihned po vznesení podnětu a v brzké době se podařilo dosáhnout nápravy (Aspi 2017).

5.2 Kouření ve věznicích (sp. zn. 477/2018/VOP)

Několik odsouzených kuřáků se obrátilo na ochránkyni s tím, že ve věznici byl zrušen nekuřácký oddíl. Ačkoli byli poté ubytováni na nekuřácké ložnici, společné prostory pro vězně byly neustále zakouřené. Ochránkyně svým šetřením zjistila, že tvrzení odsouzených bylo

pravdivé a tímto problémem se začala zabývat. Šetřením bylo zjištěno, že se ve věznici nenachází dostatečný počet kuřáren na počet vězňů kuřáků, což vedlo vězně k tomu, aby začali kouřit i mimo prostory této kuřárny. Nízký počet kuřáren totiž neumožňoval vězňů kouřit podle jejich potřeby. Ochránce tedy konstatoval, že věznice pochybila v tom, že nekuřáci byli vystavováni negativnímu účinku pasivního kouření ve společných prostorách, které mají být podle řádu věznice nekuřácké a zároveň ochránce navrhl věznici řešení tohoto problému, a to zřízení čistě nekuřáckého oddílu. Po vydání zprávy o šetření, byl tedy ve věznici zřízen nekuřácký oddíl, kde byli shromážděni všichni odsouzení, kteří požádali o oddělené ubytování od odsouzených kuřáků (Aspi 2018).

5.3 Návrat do dětského domova (sp. zn. 15/2017/VOP)

Ochránkyně se zabývala případem 18letého mladíka, kterému soud v době jeho nezletilosti nařídil ústavní výchovu. Po nabytí zletilosti uzavřel mladík s dětským domovem smlouvu o dobrovolném pobytu. Po půl roce však smlouvu vypověděl a z dětského domova odešel a zároveň zanechal studia. Po krátké době mladík situaci přehodnotil a do dětského domova se chtěl vrátit a pokračovat ve svém studiu. Na ochránkyni se mladík obrátil v době, kdy mu pracovníci dětského domova tvrdili, že jeho návrat do zařízení není možný. Ochránkyně nejprve doporučila mladíkovi, aby opět nastoupil do školy a mladík tak na doporučení ochránkyně učinil. Ředitelka dětského domova byla následně poučena o tom, že v případě neuzavření smlouvy s mladíkem se dopouští protizákonného jednání. Zákon o ústavní výchově hovoří o tom, že smlouvu s nezaopatřenou osobou, která studuje, lze uzavřít kdykoliv ve lhůtě jednoho roku od ukončení ústavní či ochranné výchovy dítěte, nepřekročí-li zařízení výši povoleného počtu dětí v zařízení. Ředitelka byla o tomto zákoně poučena a s mladíkem následně uzavřela novou smlouvu o dobrovolném pobytu. Tímto ochránkyně své šetření ukončila (Aspi 2017).

6 Závěr

Základním tématem této práce je veřejný ochránce práv v ČR. Toto téma je v této práci rozčleněno do pěti kapitol. První čtyři kapitoly se zabývají obecnou charakteristikou, působností, činností, historií, současností, představiteli veřejného ochránce práv. Poslední pátá kapitola se pak zabývá třemi konkrétními již vyřešenými kauzami.

Cílem tohoto projektu bylo zjištění činnosti veřejného ochránce práv ČR a dosavadní využití v praxi. K dosažení tohoto cíle bylo použito teoretických zdrojů a jednotlivých případů. Po získání těchto informací se ukázalo, že veřejný ochránce práv je důležitou funkcí ve společnosti, neboť pomáhá chránit osoby před jednáním úřadů v případě, že je jednání v rozporu s právem. Pomáhá tak domoci se spravedlivého rozhodnutí úřadů dle právních norem. V tomto ohledu je veřejný ochránce práv zásadním nástrojem v právním systému České republiky.

7 Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje:

ŠABATOVÁ, A. *Ombudsman a lidská práva*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2008. ISBN 978-80-7239-2.

Internetové zdroje:

AION CS: *Zákony pro lidi* [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-349> [cit. 21-9-2018]

Ochránce [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz> [cit. 21-9-2018]

Ochránce [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/historie/judr-motejl-prvni-cesky-verejny-ochrance-prav/> [cit. 25-9-2018]

Ochránce [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/historie/pavel-varvarovsky/> [cit. 21-9-2018]

Ochránce [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/verejna-ochrankyne-prav-ombudsmanka/> [cit. 21-9-2018]

Aspi [počítačový program]. Ver. 8.0. [Praha]. 2018 [cit. 21-9-2018]. Dostupné z: <https://www.wolterskluwer.cz>